
PEDAGOGICAL REALITY THROUGH INNOVATIONS

Gjorgina Kjimova International Slavic University "GR Derzhavin" Sveti Nikole, Bitola, Republic of Macedonia,
ginakimova@yahoo.com

Abstract: Pedagogy as a science of human upbringing needs to be innovated and changed in parallel with changes in science and society, as at the same time she must be basis for change in both personality and society. The process of upbringing in practice is a reflection of the scientific findings from pedagogy and related sciences. The innovations produced from new knowledge in science have a central force in any science towards advancing the practice, and so in pedagogy. They aim to provide new approaches in the educational process and new quality in practice. Innovation aims to bring dynamics to science and continuous development. The upbringing with the enormous role of positive modifying human behavior and development is essential to the progress of the whole society. Education as a process that takes place from birth to the end of life, have a particular importance in the formal education phase, especially in school. Education within the school period has an pedagogical as well as educational character. Through all its components the upbringing of the intellectual, moral, aesthetic, working and bodily component influences the entire human development. Therefore, every new approach that will be applied in the educational process is important for refreshing the teaching and for enhancing the quality of education in every society. For this reason, it is necessary to look for innovation. Through the globalization of the world, knowledge from other cultures and civilizations is included in the teaching and acquisition of knowledge that enables innovative advancement ways in the educational process. The occurrence of drones related to technological development has enriched visualization opportunities as an important aspect of the educational process. There are also new learning opportunities through unusual themes and imaginations that stimulate thinking and are extremely important for the development of young people. These innovations and many more new approaches that change pedagogical theory and practice have been essential in the educational process of futuristic generations. The paper deals with the topic of innovation in the pedagogical process in primary education in the Republic of North Macedonia. It is a descriptive research wich elaborate the level of application of innovation in the process of education in primary education.

Keywords: Innovation, pedagogy, upbringing, education

ПЕДАГОШКАТА РЕАЛНОСТ НИЗ ИНОВАЦИИ**Ѓорѓина Кјимова**Меѓународен Славјански Универзитет „Г.Р.Державин“, Свети Николе, Битола, Република
Македонија, маил ginakimova@yahoo.com

Резиме: Педагогijата како наука за воспитанието на човекот, неопходно треба да се иновира и менува паралелно со промените во науката и општеството, за да истовремено биде поттик за промени и кај личноста и кај општеството. Процесот на воспитување во пракса е рефлексija на научните сознанија од педагогijата и сродните науки. Иновациите кои произлегуваат од новите сознанија во науката имаат движечка сила во секоја наука кон унапредување на праксата, па така и во педагогijата. Тие имаат за цел да обезбедат нови пристапи во воспитниот процес, нов квалитет во праксата. Иновативноста има за цел остварување на динамичност во науката и постојан развој. Воспитанието со огромната улога за модифицирање на однесувањето и развојот на човековата личност има суштинско значење за напредокот на целото општество. Воспитанието како процес кој се одвива од самото раѓање, па се до крајот на животот посебно значење има во фазата на формалното образование, особено во училишниот период. Образованието во рамките на училишниот период има едукативен, но и воспитен карактер. Воспитанието низ сите негови компоненти интелектуалната, морална, естетска, работна и телесната компонента влијае на целокупниот човеков развој. Па затоа, секој нов пристап кој би се применил во воспитниот процес има значење за освежување на наставата и за поголем квалитет во образовниот систем на секое општество. Од оваа причина неопходно е трагањето по иновации. Суштинско значење во процесот на учење и воспитание на секое ниво на развој на личноста има играта. Преку играта се развиваат нови и креативни пристапи во стекнување на знаења на забавен карактер, а истовремено има и воспитни елементи. Напредокот на технологијата го усоврши образовниот и воспитниот процес. Појавата на компјутерите и напредните технологии допринесе

за нивно вклучување во образовниот процес и развој на програмирана настава, а наставниците добиваат нови улоги на медијатори, мотиватори и поголема насоченост кон емоционалниот аспект на младите. Преку глобализацијата на светот, сознанијата од други култури и цивилизации се вклучени во наставата и стекнувањето на сознанија што овозможува иновативен напредок во воспитниот процес. Појавата на дрoнови поврзани со технолошкиот развој ги збогатија можностите за визуелизација како битен аспект на образовниот и воспитен процес. Тука се и новите можности за учење преку невообичаени теми и имагинации кои поттикнуваат мислење и имаат исклучително значење за развојот на младите луѓе. Овие иновации и уште многу нови пристапи кои ја менуваат педагошката теорија и пракса имаат суштинско значење во воспитниот и образовниот процес на футуристичките генерации. Во трудот се обработува темата на иновации во педагошкиот процес во основното образование во Република Северна Македонија. Се работи за дескриптивно истражување за нивото на примена на иновации во процесот на едукација во основното образование.

Клучни зборови: Иновации, педагогија, воспитание, образование

ВОВЕД

Предмет на трудот е нивото на примена на иновативната педагогија во нашата воспитно образовна реалност. Педагогијата има огромна улога во развојот на човекот, а посебно на младите луѓе. Педагогијата како наука за воспитанието има широка и практична примена во многу области на општествената стварност. Иновативноста има значајна улога за унапредување на методиката низ практичната примена на теоретските принципи на педагогијата. Иновациите го движат светот а секако иновативноста во педагогијата ја придвижува науката и практиката напред на едно ново квалитативно ниво. Иновативната педагогија во голема мера е поврзана и со технолошкиот развој со оглед на тоа што дигиталните технологии земаат широка примена во многу подрачја на педагошкиот пристап. Новите концепти во педагогијата имаат за цел подобрување на воспитанието, но и квалитативно подигнување на целокупниот образовен систем.

ИНОВАТИВНИ ПРИСТАПИ ВО ВОСПИТНО ОБРАЗОВНИОТ ПРОЦЕС

1. Учењето и воспитанието преку игра -Играта претставува посебно значаен пристап во образовниот и воспитниот процес. Таа има улога во мотивирањето и ангажирањето на учениците. Играта е традиционален пристап од кој корист имаат децата и возрасните. Обликот на играта во голема мера е одреден од возраста на детето, но и од уловите во кое тоа се развива. Училишниот систем во денешно време ја вклучува играта во редовната настава со цел преку неа да создаде простор каде учениците се вклучуваат со сите аспекти на развојот на личноста обидувајќи се да решат проблеми за кои сметаат дека се интересни. На учениците им се покажува како да развиваат критички размислувања, решаваат проблеми, развиваат аналитички и комуникациски вештини. Играта во процесот на учењето може да има многу форми и тоа:

- Игри со преправање-Играта со преправање е една од традиционалните начини на игра каде преку давање на одредени улоги и живост на објекти и субјекти се врши поистоветување со тоа што е интересно и привлечено. Наставникот во овој вид на игра има значајна улога да го насочува правилниот развој на учениците преку тоа што ќе го овозможи она идентификување кое е позитивно а ќе го попречи тоа кое е потенцијално негативно за развојот на личноста.
- Мобилна игра-Игрите кои се последица на мобилните уреди се резултат на новата ера на технолошкиот развој. Во широкиот спектар на можности и голем број апликации постои голема можност мобилниот телефон да го поттикне развојот на младите. Суштински важно е времето поминато со мобилниот уред да биде преку позитивни и креативни игри и апликации кои ќе го поттикнат развојот на младите внесуваат иновативност, а секако да се попречи евентуалното употребување на мобилниот телефон во 5 употребата на апликации кои потенцијално имаат негативни последици за развојот на децата. Тие имаат огромен мотивирачки потенцијал и обезбедуваат можност за социјална игра и тимска работа. Тие им овозможуваат на учениците да испробаат нови работи, превземат ризици стекнуваат нови вештини кои имаат практична вредност во идниот развој.
- Дигитални игри-Дигиталните игри се користат да ги научат сите групи од млади деца до возрасни луѓе. Тие овозможуваат развој на визуелизацијата, фантазијата и можностите за креирање сопствени игри преку процесот на запознавање со информатичките технологии. Иако имаат големо значење во денешното време сепак тие наоѓаат ограничена примена во наставниот процес.
- Развивање вредносни игри-Развивањето на вредносни игри значи да се биде отворен за нови искуства, преземање ризици и учење од неуспех. Градење на вредносен систем има голема улога во

развојот на личноста на младиот човек. Преку креирање на игри кои стимулираат создавање на вредности кај личноста се насочува позитивниот развој, а тоа е подготовка за идните развојни фази каде пред човекот се поставуваат сериозни проблеми чиј пристап на решавање е детерминиран од вредносниот систем од кој е изградена личноста.

2. Учење со роботи-Технолошкиот развој кој се случи во 20 век направи големи промени во целокупниот свет и во начинот на живеењето. Појавата на вештачка интелигенција и создавањето на роботи кои одлично функционираат, решавањето на специфични задачи и извршувањето на сложени операции овозможуваат возбудливи активности во процесот на учење. Роботите се оспособени и специјализирани за разновидни игри и истражување на лавиринти, програмирани за изведување на уметнички и театарски претстави. Овој нов концепт на учење и воспитување во кој е инкорпорирана иновативноста во технологијата допринесе и за иновативност во педагошките пристапи. Роботите имаат долга историја во образованието но широчината на потенцијалната употреба секојдневно се зголемува забрзано. Пример на примена на роботиката е роботското куче кое има можност да изведува многу активности на вистинското куче со таа разлика што на еден безбеден и контролиран начин може да се развива однос на младите со нивните виртуелни миленичина како подготовка за вистинскиот миленик во понатамошните години. Интеракцијата која се создава со роботите и младите овозможува разни методи за образование и развој на интелигенцијата на младите луѓе. Напредокот на дизајнот на хардверската поддршка овозможува природни форми на интеракција и дијалог со роботите користејќи говор, гестови и емотивни изрази.

Во секој случај одржувањето на роботите и обезбедувањето на додатна опрема може да чини многу финансии и на тој начин да ја редуцира широката примена во многу области во образовниот систем. Употребата на роботите во иднина се очекува да има се поголем обем несомнено и во доменот на образование, во кое роботиката ќе игра голема улога. Останува дилемата за опсегот на употреба на вештачката интелигенција и потенцијалните негативни импликации за луѓето а посебно за младите. Непходна е контрола во употребата на роботите и превенција на евентуалните негативни последици.

3. Деколонирање на учењето-Во денешни времиња е присутен поимот дигитална колонизација и дигитална деколонизација. Овој поим се однесува на моќта на дигиталните технологии пред се интернетот да ги покорува голем број на луѓе преку наметнување информации од центри управувани од мал број на луѓе. Информациите имаат своја содржина и истите делуваат на човековата свест на различни начини. Моќта на дигиталните технологии е во делувањето врз начинот на размислување, одлучување и постапување. Дигиталните технологии овозможуваат интеракција помеѓу креаторите на одредени политики и тие кои се корисници на практичните аспекти на тие политики.

Игрите од типот „стратегии,, ја подигнуваат критичката свест на ученикот и се користи за одржување на културната компетентност на нивните заедници. Дигиталната колонизација и дигиталната деколонизација може да се користи во рамките на образованието за поддршка на деколонизацијата на населението. Овие процеси се одвиваат на сите нивоа на образование. Преминот на образованието од локално во глобално може и треба да ја промени природата на учењето. Користењето на образовна технологија, може да дејствува како катализатор што предизвикува реafirмирање на образованието како активност што им служи на потребите на локалните заедници и глобалниот свет.

4. Учење засновано на дрон -Дроновите се резултат на техничкиот напредок на современото време. Тие овозможуваат збогатување на истражувањата на физичките простори. Беспилотните летала се мали возила што се контролираат од далечина обично тоа се авиони, но исто така и водени пловни објекти. Тие често имаат сензори што можат да соберат податоци, со многу фотоапарати што ги носат.

Малите беспилотни летала станаа широко достапни и може да се користат во многу земји без лиценца, овозможувајќи активности за рекреација и едукација. Тие се користат во образованието како начин да се овозможи или збогати истражување на разни физички простори. Тие ја поддржуваат теренската работа и истражувања, преку зајакнување на можноста учениците да истражуваат физички опкружувања, овозможувајќи им собирање на податоци од нови перспективи. Употребата на беспилотни летала поддржува учење и размислување поврзани со методите на истражување и анализа на податоците. Работата на самиот дрон може да се искористи за да се истражуваат различни теми, вклучително и мајсторство на системите за летање. Учење засновано на дрон го проширува она што може да се постигне на теренска работа, но може да доведе и до дополнителни трошоци. Дроновите обезбедуваат собирање на визуелни податоци кои можат да имаат значајна практична и едукативна вредност.

Овие активности можат да додадат нова димензија на ангажман за учење математика, вклучително и активности како што се предвидување на времето на летот или слетување на беспилотни летала на одредени места идентификувани преку математичко решавање на проблеми. Со овој пристап учење засновано на дрон

се проширува она што може да се постигне во полето на работа, но подразбира дополнителен трошок за опрема, обука, распоредување и одржување. Може да заклучиме дроновите овозможуваат и рекреативни и едукативни активности. Тие се нови алатки, кои нудат поинаков пристап за теренска работа, како и ефикасен начин за вклучување на учениците во учењето.

5. Учење преку чуда-Во целокупното човеково постоење постојат разни чуда кои го поттикнуваат човековото размислување и постапки во одреден правец. Основата на иновативноста лежи во различните чуда на светот. Дел од овие чуда се продукт на природата а одредени се дел на човековите интелектуални потенциали. Уште од минатите времиња чудата биле основа за имагинација и можност за нови сознанија. Потрагата по чуда го поттикнува процесот на учење. Често си го поставуваме прашањето како функционираат одредени работи кои за нас се чудни и невообичаени. Барањето одговор на тие прашања не поттикнуваат на истражување кое што е основа на едукативниот процес. Многу работи кои се применуваат во реалниот живот се засниваат на чудата на природата. Човекот проучувајќи ги можностите на природата ги унапредил многу аспекти на неговиот живот. Педагошкиот и образовниот систем во голема мера се потпираат на чудата кој го опкружуваат човекот. Улогата на наставниците е да ги доближат и интерпретираат можностите на чудата кои се околу нас. Колку повеќе младите поставуваат теми за размислување за работите кои се невообичаени и чудни толку повеќе ја стимулираат својата имагинативност и фантазија. Интернетот претставува алатка која го унапредува едукативниот процес. Многу знаења кои го развиваат човековиот ум се засниваат на интернетот, а секако тоа е чудо со милениумско значење за човештвото. Иднината пред нас отвара можност за осознавање на многу нови чуда. Целта на науката е истражувањата да ги доведат во функционална корист за луѓето. Целта на образованието и педагогијата е да ги искористи сознанијата од големиот број чуда во разните области за унапредување на човековите потенциали и насочување на развојот на луѓето во позитивна насока. Како и во претходните примери на иновативноста така и во аспектот на чудата останува дилемата за нивно продуктивно и позитивно искористување. Ризикот за човештвото е во евентуалната злоупотреба на чудата и на тој начин ризикувајќи ја иднината на човештвото. Контролата и регулацијата на употребата на новите сознанија базирани на чудата останува врвен приоритет со цел обезбедување на сигурност во сите области меѓу кој и во образовниот и воспитен процес.

6. Акционо учење -Суштината на акционото учење е изнаоѓање решенија кои имаат практична вредност во животот на луѓето. Целта е да се пронајдат активни решенија што можат да се применат во реалниот свет. Не станува збор за уметност да се даваат точни одговори, туку за уметност да поставуваат прашања кои поттикнуваат длабоко размислување. Основите на акциското учење се соработка и доживотно учење. Сесиите за учење во акција се одвиваат во групи. Учесниците во групата имаат доволно знаење за проблемот и областа за да можат да си помагаат едни на други. Во исто време тие се доволно различни за да понудат различни пристапи кон проблемот. Знаењето на врсниците се промовира преку стручно знаење. Ова може да ги оспособи учениците да решат заедно сложени проблеми и да им помогнат да развијат вештини за решавање проблеми. Сесија за учење во акција има четири главни компоненти: тренер, група, проблем и прашања. Иновативната педагогија заснована на комуникациските технологии овозможува вклучување во учење преку интернет акција. Сесиите можат да се одржат со помош на популарни комуникациски платформи, како на пример Skype или Google Hangouts или други алатки за конференции. Форумите за дискусии можат да овозможат одржување сесии за учење во акција кога нема потреба сите ученици да бидат присутни во исто време. Можеме да констатираме дека акционото учење се покажа како ефикасно во деловниот свет, како и во образовниот сектор. Со оглед на предизвиците од 21-от век, имплементацијата на учење во акција значително се прошири во последните години. Таа развива вештини за соработка, кои се повеќе важни во дигиталната ера, како и признание дека доживотното учење е вештина неопходна за професионален развој во брзото менување на светот. Акциското учење не само што има позитивен ефект на административно ниво туку исто така може да има позитивно влијание врз учењето на ниво на училищата.

7. Виртуелни студија-Виртуелните студија претставуваат основа на активности каде учениците заедно развиваат креативни процеси. Студиото е примарна средина за учење за многу креативни дисциплини, вклучувајќи дизајн и архитектура. Учењето во ова опкружување вклучува социјална интеракција и соработка. Студиото е обично центар на активности со полу-формирани идеи и концепти артикулирани како скици, модели и артефакти. Учењето е искусствено и конструктивно. Фокусот е ставен на развој на креативни процеси. Линеарните начини на размислување се оспорени, а неизвесноста се прифаќа преку практиката. Улогата на наставникот не е да учи туку да набљудува, коментира и критикува. Во виртуелните студија овие искуства од активно и социјално учење се проширени на мрежно образование. Ова може да им овозможи на учениците зголемен пристап до низа решенија за проблеми со дизајнот. Исто така, ги проширува можностите за работа заедно со други ученици и професионалци широм светот. Виртуелните студија се за

интернет размена на идеи, брз повратна информација од воспитувачи и врсници, проверки за напредокот во однос на резултатите од учењето и соработката. Тие обезбедуваат алатки за снимање, размислување и архивирање. Целта е да се поддржи учењето преку истражување и дијалог. Виртуелните студија им овозможуваат на студентите и наставниците да работат заедно, дури и ако тие се на различни места и работат во различни периоди.

8. Учење на самото место -Учењето засновано на лице место ги користи можностите за учење во рамките на локалната заедница. Може да вклучува проект што одговара на прашања како што се: Кои се важните социјални проблеми во заедницата? Како работи системот за транспорт? Како изгледаше животот за луѓето кои живееле овде во минатото? Ваквите проекти можат да вклучат членови на заедницата, како и наставници и студенти. Учење на лице место овозможува директен контакт со конкретна средина и експлоатација на таа средина за одредено истражување и едукација.

9. Да се направи видливо размислувањето-Овој пристап отвара нови прозорци во процесот на учењето на учениците. Основата на ваквите активности е претпоставките и идеите на учениците да бидат видливи и за наставниците и за студентите. Овие информации можат да ги користат наставниците за да ги прилагодат своите предавања и да обезбедат повратна информација а учениците да донесуваат повеќе конкретни одлуки за нивната студија. Дигиталните алатки нудат широк спектар на можности за студентите да го градат и да го изразат своето разбирање сами или во соработка со другите. Дигиталните алатки создаваат нови простори за комуникација и овозможуваат идеите да бидат изразени на различни начини. Ова може да доведе до подобрувања во наставата и студирањето. Различни искуства со креирање и изразување идеи, проценка на сопствената работа и работата на врсниците и дискутирање на темата може да им помогне на учениците да ги следат своите процеси на учење.

10. Корени на емпатија -Социјално и емотивно учење има свои карактеристи и значење за целокупниот образовен и воспитен процес. Емпатијата е дефинирана како - можност за идентификација со чувствата за друго лице. Способноста да се видат и чувствуваат нештата како што другите ги гледаат и чувствуваат се од клучно значење за целокупното функционирање на личноста , за компетентно родителство и успешни социјални односи во сите фази од животот. Емпатијата и нејзиниот развој се сметаат како суштински за здравото и социјалното однесување. Кога децата разбираат како се чувствуваат и како се чувствуваат другите луѓе, ова им олеснува да се справат во социјалните ситуации. Промовираната емоционална свест е дизајнирана да создаде повеќе грижливи училници и училишта. Емпатијата е во суштината на наставната програма бидејќи се смета дека има клучна улога во промовирањето на однесувањето на луѓето.

Како облик на мониторирање на примената на иновативната педагогија во воспитно образовниот процес во основното образование во Република Северна Македонија прикажано е истражување од прелиминарен тип. Се работи за истражување со дескриптивен карактер, како облик на следење на начинот на работа на професорите во формалниот образовен процес на ниво на основно образование. Цел на истражувањето е да се утврди нивото на примена на иновативната педагогија во воспитно образовниот процес во основното образование.

Истражувањето се спроведе во тек на месец мај 2019 година во 11 основни училишта од 5 градови од државата избрани по случаен избор, што укажува на кластерски тип на примерок. Вкупно се опфатија 116 професори по одделенска настава, кои беа единици на анализа и со техника на анкетирање, со специјално конструиран инструмент анкетен лист со Ликертова скала изразија свое мислење. Податоците се обработија со користење на софтверскиот пакет SPSS на ниво на дескриптивна статистика.

Во основно образование просечната возраст на испитаните професори беше 48 години и од нив во основно образование од вкупно 116 професори, 95 или 81.90% професори беа од женски пол, а 18.10 % или 21 професори беа машки пол.

Во однос на прашањата на примена на иновативната педагогија во воспитно образовниот процес во основното образование се прикажани добиените резултати во однос на различните аспекти на иновативна педагогија и тоа:

Најчесто се применува учењето и воспитанието преку игра според искази на 100 или 86.2% испитаници. Од игрите најзастапени се игри со преправање или глумење, потоа вредносни игри, а на многу ниско ниво мобилна игра и дигитални игри во наставниот процес.

Учење со работи скоро и да не се применува. Деколонизирање на учењето со примена информатичката технологија според исказите на професорите по одделенска настава 73 или 62.9% се применува на средно ниво. Учење засновано на дрон скоро и да не се применува. Учење преку потткнување интерес за чуда во светот со примена на интернет се применува на средно ниво според 108 или 93.1% испитаници. Акционото учење преку изнаоѓање решенија кои имаат практична вредност во животот на луѓето се применува често во

образовниот процес според 105 или 90.5% испитаници. Учење на самото место се применува на средно ниво според 110 или 94.8% испитаници. Видливо размислување се користи исклучително на високо ниво според исказите на 101 или 87.1% испитаници. Емпатијата низ различни форми на социјално и емотивно учење се настојува да се развива на исклучително високо ниво според исказите на 96 или 72.7% испитаници. Прикажаните резултати кои се однесуваат на високо ниво на примена на игра, акционо учење, видливо размислување и поттикнување емпатија преку воспитно образовниот процес во основното образование покажуваат значителен напредок во примената на иновативната педагогија во нашата држава.

Средното ниво на примена на пристапите на деколонизирање на учењето, учење преку поттикнување интерес за чуда во светот, како и учење на самото место укажува на настојувањата за осовременување на наставниот процес на кои треба во иднина повеќе да се настојува.

Ниското ниво на примена на пристапите на учење со робот и учење засновано на дрон се претпоставува е резултат на материјалните и технички услови во училиштата, со тенденција за осовременување во иднина.

Добиените податоци се од прелиминарен карактер и се мал индиктор на реалната состојба во основното образование во државата. Секако треба да се констатира дека државата држи средно ниво на следење на иновационата педагогија. Тоа ниво треба да е мотив за понатамошно континуирано следење на иновационата теорија и пракса, со паралелно мониторирање на воспитно образовниот процес во училиштата.

ЗАКЛУЧОК

Образованието и воспитанието се меѓусебно поврзани, а иновативноста во двете области е од исклучително значење за тоа какви генерации на луѓе ќе бидат подигнати. Промените треба да овозможат позитивно и напредно воспитание кое ќе создаде луѓе кои ќе бидат корисни на целокупното општество. Вложување во иновации во педагогијата значи вложување во иднината на генерациите. Тука нашата држава треба дополнително да се труди максимално со свој капацитет и со сите можности.

Во време кога човекот е пред големи животни искушенија улогата на педагогијата има дополнително големо значење. Потребно е изградување на вистински вредносен систем, достигнувања квалитетни знаења кои ќе имаат широка и практична примена. Воспитанието од секогаш имало клучна улога во трасирањето на човекот во вистинска насока и во изградувањето на личност со позитивни особини и интелектуални и духовни квалитети. Перспективите на иновациите во педагогијата е да го продолжат и збогатат развојот на теоријата и практиката во педагошката наука.

ЛИТЕРАТУРА

- Brown, A.H., & Green T.D. (2015). The essentials of instructional design: Connecting fundamental principles with process and practice. Routledge
- Chemi,T., Grams Davy , S.and Lund, B. (2017).Innovative Pedagogy A Recognition of Emotions and Creativity in Education. Aalborg University, Aalborg, Denmark
- Ferguson., R. & all. (2019). Innovating Pedagogy Exploring new forms of teaching, learning and assessment, to guide educators and policy makers. Open University Innovation Report 7
- Freeman, S. et al. (2014). *Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics*. Proceedings of the National Academy of Scientists, 111(23), 8413–8415
- Giroux,H.(2018).Pedagogy and politics of hope-Theory,Culture, and schooling:A critical reader Routledge:New York
- Mommsen, P., (2019). The Community of Education. Plough Quarterly.
- Mynbayeva., B. Sadvakassova, Z., Akshalova, B. (2017). Pegagogy of the Twenty-First Century: Innovative Teaching Methods преземено <https://www.intechopen.com/books/new-pedagogical-challenges-in-the-21st-century-contributions-of-research-in-education/pedagogy-of-the-twenty-first-century-innovative-teaching-methods>
- Stringer,T.E. (2014).Action research.Thousand Oaks, California:SAGE Publication.
- Willingham, D. Et all. (2015). The scientific status of learning styles theories. Teaching Psychology.42(3):266-268
- Кимова, Ѓ. (2018).Методика на наставата по психологија. МЦСП СветиНиколе